

ФОНДАЦИЯ „КЛАДАРА“

Programme co-funded by the
EUROPEAN UNION

СТРАТЕГИЯ

за интегрирано развитие на човешките
ресурси в трансграничния регион Бургас —
България и Лозенград (Къркларели) —
Турция

Фондация „Кладара“

2014 г.

Настоящата стратегия е изготвена по проект „Трансгранично обучение и образователни стратегии с фокус върху използването на ИКТ“, аббревиатура на проекта: LEARN, №: 2007CB16IPO008-2011-2-003, осъществяван с финансовата подкрепа на Програмата за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприежителна помощ (ИПП) България – Турция на Европейския съюз

СТРАТЕГИЯ

за интегрирано развитие на човешките ресурси в
трансграничния регион Бургас – България —
Лозенград (Къркларели) – Турция

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение.....	3
Цел на стратегията	7
Използвана методология.....	9
ЧАСТ I — ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ	11
Структура на средното, средното-професионално и висшето образование в двете области на трансграничния регион	11
Сравнителен анализ.....	15
Идентифициране на нуждите на бизнеса и наличните човешки ресурси в трансграничния регион	18
ЧАСТ II — SWOT-АНАЛИЗ	24
ЧАСТ III — СТРАТЕГИЯ ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ СПОРЕД НУЖДИТЕ В ИЗСЛЕДВАНИЯ ТРАНСГРАНИЧЕН РЕГИОН	26
Баланс между нуждите на бизнеса и предлаганото образование в трансграничния регион.....	26
Планиране на интегрирано трансгранично сътрудничество в областта на образованието	31
Препоръки към университетите, институциите, предлагащи професионално образование и местните и регионалните власти	35
Препоръки в областта на мобилността на ученици и студенти в региона.....	40
Трансфер на услуги/продукти между двете области в трансграничния регион	43
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	47

ВЪВЕДЕНИЕ

Стратегията „Европа 2020“, нейните водещи инициативи и новите интегрирани насоки поставят знанието в центъра на усилията на Европейския съюз за постигане на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж; предложението на Европейската комисия за многогодишната финансова рамка за периода 2014-2020 г. подпомага тази стратегия чрез съществено повишаване на бюджета, предназначен за инвестиции в образованието, научните изследвания и иновациите. Това е така, защото образованието и в частност висшето образование и професионалното обучение и техните връзки с научните изследвания и иновациите играят важна роля за личния и обществения напредък и за създаването на висококвалифициран човешки капитал, както и на предприемчиви граждани, от които Европа се нуждае за създаване на работни места, постигане на икономически растеж и осигуряване на висок жизнен стандарт. Затова институциите за висше образование и средно професионално образование са ключови партньори в осъществяването на стратегията на Европейския съюз за напредък и запазване на растежа.

Въпреки трудната обстановка на пазара на труда в условията на икономическа криза, висшето образование все така остава разумен избор. Европа вече не играе водеща роля в световната надпревара за знания и таланти, а в това време страните с бързоразвиващи се икономики бързо увеличават инвестициите си във висшето образование. До 2020 г. за 35 % от всички работни места в ЕС ще е необходимо високо ниво на квалификация, а само 26 % от работната сила понастоящем притежава диплома за висше образование, като в Бургаска област средно процентът е около 30%, но в определени сектори е изключително нисък (например 0,3 – 0,4% за специалности като математика и статистика и ветеринарна медицина). В област Лозенград около 15% от работната сила е с висше или полувисше образование, което показва необходимостта от нови инициативи за включване на по-голяма част от населението в системата на средното и висшето образование.

Европа продължава да изостава по отношение на дела на научните изследователи в общата работна сила: те представляват 6 %, в сравнение с 9 % в САЩ и 11 % в Япония. В трансграничния регион Бургас-Лозенград този процент е малко над 2%. Икономиката, основана на знания, се нуждае от хора с подходящ набор от умения: както общоприложими умения, така и електронни умения за дигиталната епоха, креативност и гъвкавост, а също и ясно разбиране на избраната от тях област (като например наука, технологии, инженерство и математика). Но публичните и частните работодатели, включително в секторите, занимаващи се интензивно с изследователска работа, все по-често съобщават за несъответствия и трудности при намирането на подходящи кадри за посрещане на техните променящи се нужди.

В същото време институциите за висше образование твърде често се стремят да се конкурират в прекалено много области, но само малко от тях имат капацитета да постигат отлични резултати във всички области, което важи и за тези в трансграничния регион. Вследствие на това сегашните, ориентирани към изследователската дейност университети и институции за предоставяне на висше образование изостават по отношение на качеството и количеството на изследователската дейност, която развиват, и която е от съществено значение за подпомагане на бизнеса както с иновативни решения, така и с добре подготвени висококвалифицирани кадри. Тази тенденция на подценяване на иновативността и нововъведенията в учебния процес се наблюдава не само в трансграничния регион, но и в Европа като цяло. Например, според последната академична класация на университетите в света само около 200 от 4000-те институции за висше образование в Европа са сред първите 500 учебни заведения и само 3 – сред първите двадесет. При това през последните години няма положителна промяна.

Не съществува единен модел за отлично качество: Европа, част от която е и трансграничния регион Бургас – Лозенград, се нуждае от голямо разнообразие от институции за висше образование и всяка една от тях трябва да се стреми към отлично качество в съответствие с мисията си и стратегическите си приоритети. При наличие на систематизирана информация за специфичния профил и представяне на отделните институции, каквато е целта на изготвените по-рано по проекта аналитични доклади и настоящата стратегия, създателите на политики в трансграничния регион биха имали по-добра възможност да разработват ефективни стратегии за висшето образование и средното професионално образование, а обучителните институции по-лесно биха се развивали въз основа на силните си страни.

Основната отговорност за осъществяване на реформи във висшето образование продължава да бъде на държавите и на самите образователни институции. Въпреки това процесът от Болоня, програмата на ЕС за модернизация на университетите и създаването на Европейско изследователско пространство показват, че предизвикателствата и тяхното отразяване в политиката надхвърлят националните граници. За да се постигне възможно най-голям принос на системите за висше образование в трансграничния регион Бургас – Лозенград към интелигентния, устойчив и приобщаващ растеж, са необходими реформи в основни области: увеличаване на броя на завършващите висше образование на всички нива; повишаване на качеството и значимостта на развитието на човешкия капитал във висшето образование; създаване на ефективни механизми за управление и финансиране в подкрепа на отличното качество, както и укрепване на триъгълника на знанието между образованието, изследванията и бизнеса. Освен това международната мобилност на студентите, изследователите и останалия персонал, както и все по-международният характер на висшето образование имат силно въздействие върху качеството и влияят върху всяка от тези основни области.

Развитието на образователните системи и инвестирането в подготовката и квалификацията на обучаващите се в трансграничните региони между страни-членки (България) и страни-кандидати за членство (Турция), налага изготвянето на добре структурирана и обоснована стратегия, чрез която да се очертават приоритетите на висшето образование и средното професионално образование, в това число открояването и методите на решаване на съществуващи и потенциални проблеми в съответната област

Изготвянето на подобна стратегия се обуславя от съществуващите системи на образованието в съответните държави, техните изменения и развитието им като цяло, което формира индикаторите за състоянието на образователната и професионално-квалификационната структура на заетите лица и развитието на обществата.

ЦЕЛ НА СТРАТЕГИЯТА

Европейската инициатива „Европа 2020“ в областта на образованието поставя за задача пред страните членки средно 40% от младите хора трябва успешно да са завършили висше образование или друго равностойно обучение към 2020 година. От направените анализи на висшето и средното образование в трансграничния регион се вижда, че през последното десетилетие делът на завършващите висше образование значително се е повишил, но все още не е достатъчен, за да се посрещне очакваното нарастване на броя на работните места, изискващи знания, за увеличаване на капацитета на област Бургас и област Лозенград да извлече ползи от глобализацията и да даде възможност двете области да създадат устойчив европейски социален модел.

Нарастването на броя на успешно завършилите висше образование трябва да бъде и катализатор за системна промяна, за повишаване на качеството и разработване на нови начини за предоставяне на образование.

На второ място, въпреки че въздействието на застаряването на населението е различно в двете области, групата на завършващите средно образование, от която по традиция висшето образование черпи своите обучаващи се, се свива в определени сектори, към които младите хора не проявяват интерес поради липса на перспективи за професионално развитие.

Не на последно място стратегията има за цел да допринесе за предоставяне на още по-качествено образование на младите хора, което да им даде възможност за професионална реализация по местата, където са родени и в отрасли с перспективи за развитие, което ще даде допълнителна добавена стойност, намалявайки миграцията на човешкия ресурс поради липса на възможности, оттам и обезлюдяване на райони, имащи висок потенциал на развитие.

Ето защо всички заинтересовани страни, областните администрации, общинските администрации, висшите и средни професионални училища, структурите на гражданското общество, трябва да привлекат по-широка част от обществото, включително групи в неравностойно и уязвимо положение към висшето образование и средното професионално образование и да използват ресурсите си за посрещане на това предизвикателство, като се има в предвид, че и в двете области намаляването на равнището на прекъсналите висшето си образование също е от съществено значение. Стремехът към тези повишени амбиции и постижения не може да бъде постигнат само на ниво висше и средно професионално образование: успехът зависи и от политиките за подобряване на резултатите в по-ранното образование и за намаляване на учащите, които преждевременно напускат училище, в съответствие с целта от инициативата „Европа 2020“ и неотдашните препоръки на Съюза за развитие на висшето образование и намаляване на преждевременното напускане на училище¹.

На базата на гореизложеното, настоящата стратегия за интегрирано развитие на човешките ресурси в трансграничния регион Бургас – Лозенград има за цел идентифицирането на липсващите звена между квалификацията на човешкия ресурс и настоящите нужди на бизнеса, както и анализиране на тенденциите за бъдещо икономическо и социално развитие. Стратегията цели също така да предложи план за интегрирано трансгранично сътрудничество в областта на образованието и обучението, който отговаря на социално-икономическите насоки на развитие. В документа се правят препоръки и са застъпени стратегически дейности, които трябва да бъдат взети под внимание от висшите учебни заведения, институциите, предлагащи професионално обучение и местни и регионални власти. Фокусира се също върху засилване на мобилността сред студенти и учащи и трансфер на услуги/продукти от една област към друга в рамките на трансграничния регион. Стратегията ще бъде представена по време на конференции, които ще се провеждат в България и Турция.

---

¹ Док. COM(2014) 403/2 на ЕК (http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/csr2014_bulgaria_bg.pdf), док. COM(2013) 499 final на ЕК (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0499:FIN:bg:PDF>) и проучване на Европейския парламент ([http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/460048/IPOL-CULT_ET\(2011\)460048\(SUM01\)_BG.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/460048/IPOL-CULT_ET(2011)460048(SUM01)_BG.pdf))

ИЗПОЛЗВАНА МЕТОДОЛОГИЯ

Стратегията е изготвена на базата на предварително проучване от двете страни на трансграничния регион – област Бургас и област Лозенград в сферата на средното професионално и висшето образование.

Методологията се базира на анкетни проучвания, включващи различен набор и обхват въпроси. Въпросниците са структурирани така, че да осигурят максимално полезна и изчерпателна информация в областта, предмет на проучване – двата вида посочени по-горе образование в двете области на трансграничния регион. Въпросите са от три типа – затворени, отворените и комбиниран тип.

Някои от въпросите предполагат възможността за обобщаване на получените резултати чрез метода „ранжиране“. Този метод, често използван при статистическите изследвания на съвкупности, е изключително подходящ за количествено измерване и обобщаване на резултатите от направените анкети на общественото мнение по дадена тема.

Избраните групи, които най-добре биха спомогнали за събирането на изчерпателна информация, имаща връзка с разглежданата тематика, са общо три. Това са:

- Работодател или сдружение на работодатели
- Експерти в областната и общинските администрации
- Специалисти в областта на развитието на човешките ресурси /експерти от отдели „Човешки ресурси“, фирми за наемане на персонал/

Поради естеството на разработката са избрани такива групи от изследвани съвкупности, които да способстват за разкриването на действителната ситуация в структурата на образование в област Бургас и област Лозенград и техните прилежащи общини.

Отговорите от страна на работодателите дават яснота на това какво е нивото на образованието на наетите от тях служители. От тези отговори се вижда ясно дали то отговаря на нуждите на бизнеса, къде са проблемните области, пред какви проблеми и предизвикателства е изправено образованието в двете трансгранични области и какво трябва да се направи за да се осъществят необходимите промени.

Анкетираните експерти в администрациите на двете области и другите експерти, работещи в различни структурни звена и на различни нива в общинските администрации показват по-детайлна информация за нивото на образованието в изследвания регион, както и кои са силните и слабите страни на изградената образователна структура на различните нива на образованието. От тази група преобладават директорите на среднообразователни учебни заведения, средни професионални гимназии и университети, както и преподаватели от съответните учреждения. Това допринася за получаването на информация от хората, които непосредствено са запознати с изследваната от това проучване тематика и биха могли в най-голяма степен да дадат адекватно мнение за реалната ситуация.

Третата група анкетирани лица – специалистите в областта на развитието на човешките ресурси (експерти от отдели „Човешки ресурси“, фирми за наемане на персонал и др.) са важна част от извършваната групировка на събраната информация. Техния принос е от особено значение, що се отнася до практическата страна на въпроса.

ЧАСТ I — ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ

Структура на средното, средното-професионално и висшето образование в двете области на трансграничния регион

Населените места в Област Бургас включват: община Айтос, община Бургас, община Камено, община Карнобат, община Малко Търново, община Несебър, община Поморие, община Приморско, община Руен, община Созопол, община Средец, община Сунгурларе и община Царево.

На територията на област Бургас са разположени 130 общински училища, 7 държавни училища, 4 частни училища и два университета. Те могат да бъдат категоризирани накратко в следните категории:

- 24 среднообразователни училища;
- 16 професионални гимназии;
- 6 профилирани гимназии;
- 1 гимназия;
- 1 спортно училище;
- 1 професионален колеж;
- 1 училище по изкуствата;
- Бургаски свободен университет;
- Университет „Проф. д-р Асен Златаров“

Бургаският свободен университет предлага за изучаване следните специалности:

- Право
- Публична администрация
- Връзки с обществеността
- Журналистика
- Социални дейности и консултиране
- Обществени комуникации и социална психология
- Психология
- Финанси
- Счетоводство и контрол
- Маркетинг
- Бизнес администрация
- Международни икономически отношения (МИО)
- Информатика и компютърни науки
- Компютърни системи и технологии
- Комуникации и електронизация за възобновяеми енергийни източници
- Софтуерното инженерство
- Електроснабдяване и електрообзавеждане
- Приложна информатика и мултимедия
- Комуникационна техника и компютърни мрежи

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ се състои от следните академични единици:

- Факултет по технически науки;
- Факултет по обществени науки;
- Факултет по природни науки.

Колежи:

- Колеж по туризъм;
- Медицински колеж;
- Технически колеж;
- Департамент по чужди езици.

Област Лозенград се състои от 7 окръга: Бабаески, Демиркьой, Меркез, Люлебургаз, Пехливанкьой, Пинархисар и Визе. На територията на областта има общо 253 обществени и частни училища, акредитирани от Министерството на образованието, които предлагат формално и неформално обучение в областния център и окръзите на Лозенград. Накратко училищата могат да бъдат обобщени както следва:

- 19 средни общообразователни училища (гимназия по науките, Анадолска гимназия, редовна гимназия, педагогическа гимназия и др.),
- 14 професионални и технически гимназии,
- 5 многопрограменни средни училища (общо и професионално/техническо образование),
- 5 училища по фини изкуства и спорт,
- 7 професионални образователни центъра,
- 19 неформални образователни институции (вечерни търговски гимназии, общински образователни центрове и др.);
- 1 университет.

Държавният университет на Лозенград се състои от следните академични единици:

1. Факултети:

- факултет по архитектура;
- факултет по наука и изкуства;
- факултет по икономически и административни науки;
- факултет по инженерни науки;
- факултет по технически науки;
- факултет по технологии;
- факултет по теология;
- факултет по туризъм.

2. Институти:

- Институт по наука;
- Институт по социални науки.

3. Училища:
  - Училище по здравеопазване.
4. Професионални училища:
  - професионално училище на Бабаески;
  - професионално училище на Люлебургаз;
  - професионално училище на Пинархисар;
  - професионално училище на Визе;
  - професионално училище по технически науки;
  - професионално училище по социални науки;
  - професионално училище по здравни услуги.
5. Департаменти в ректората:
  - департамент по турски език и литература;
  - департамент по чужди езици;
  - департамент по модерни науки и принципите на Ататюрк.
6. Научни и приложни центрове:
  - Научен и приложен център по Африка;
  - Научен и приложен център по балканистика;
  - Научен и приложен център по непрекъснато обучение;
  - Изследователски център по икономика и социология;
  - Научен и приложен център по европеистика;
  - Научен и приложен център по турски език и чужди езици;
  - Научен и приложен център по тюркология.

Сравнителен анализ

Извършените анализи дават информация за професионалното образование и обучение в двете трансгранични области.

В област Бургас през последните пет години се забелязва намаляване броят на паралелките със срок на обучение 4 години и с придобиване на втора професионална квалификационна степен и увеличаване броят на паралелките със срок на обучение 5 и 6 години и с придобиване на трета професионална квалификационна степен. Засилен е приемът в професионалните гимназии по професии с интензивно изучаване на чужд език. Това особено се изразява в професионално направление “Електроника и електротехника”, при професии “Електронна техника, “Микропроцесорна техника” и “Електронноизчислителна техника”. Оправдан е и интересът към професиите „Кулинар”, „Мениджмънт в хотелиерството”, „Технология и мениджмънт на производството и обслужването в заведенията за хранене” от професионално направление „Хранително-вкусова промишленост и услуги”, във връзка с развитието на дребния семеен и среден бизнес - общини Бургас, Несебър и Поморие. По-голямата отдалеченост на определени селища от професионалните гимназии, наложи разкриването на професионални паралелки в средните общообразователни училища по места. Обучаваната професия е съобразена с икономическото развитие на региона и необходимостта от кадри за бъдещото развитие — общини Руен, Царево и Приморско.

Средната пълняемост на паралелките от община Бургас доближава 100%. Същият показател за професионалните паралелки от област Бургас през последните години е приблизително 98%. Оптимизиране на училищната мрежа в професионалните училища от областта се осъществява с въвеждане на обучение по нови професии. Добрата материална база, квалификацията на учителите и изпълнението на държавния прием през последните години са достатъчно основание районната инспекция по образованието — Бургас да не прави предложения за закриване или преобразуване на професионални училища.

Деца с противообществени прояви придобиват умения по професията “Шивач” в социално - педагогически интернат с. Сигмен – Карнобат. В Професионална гимназия по туризъм “Проф. д-р Асен Златаров” – Бургас се обучават деца с увреден слух по професията “Кулинар”. Продължаващото обучение и обучението през целия живот се осъществява в квалификационните центрове. Такива центрове има разкрити в повечето професионални училища. В тях се квалифицират не само граждани, но и ученици желаещи да получат допълнителна квалификация по друга професия.

В област Лозенград през текущата учебна година обучаващите се в средни общообразователни училища са с около 3000 по-малко от тези, които получават своето образование в професионални гимназии. Това се наблюдава както при държавните, така и при частните училища, като при частните училища съотношението е приблизително същото, както при държавните. Водещи по брой учащи и в двете категории – държавни и частни – са окръзите Меркез и Люлебургаз, докато в окръзите Демиркьой и Пехливанкьой се наблюдава липсата на държавни средни образователни училища. Като цяло в областта е засилен интересът към професионалното образование за сметка на общообразователните гимназии. Този извод се потвърждава и от броя на учениците по паралелки съответно за двете категории, като професионалното образование отново е водещо.

Броят на учениците, които се падат на един учител, е сравнително балансиран във всички окръзи (без държавни образователни институции в двата гореспоменати окръга) и варира между 11 и 14 ученика. За последните три години се наблюдава плавно нарастване на броя на студентите в университета на Лозенград, като най-значително е увеличението между 2011 и 2012 г. Значително се е увеличил и броят на чуждестранните студенти в университета за посочения период (повече от два пъти).

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА НУЖДТЕ НА БИЗНЕСА И НАЛИЧНИТЕ ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В ТРАНСГРАНИЧНИЯ РЕГИОН

Идентифицирането на нуждите на бизнеса и наличните човешки ресурси в трансграничния регион Бургас-Лозенград беше извършено посредством изготвянето и разпространението на въпросници и анкети с цел количествено обобщаване на мнението на анкетираните лица по различни опорни точки. Вариацията на изказаното мнение от силно положително към силно отрицателно или отказ от отговор спомага за ранжирането на резултатите и показване на цялостната картина. Първите два въпроса са насочени към подготовеността на учащите в средното и висшето образование при завършване с цел започване на работа.

По първия въпрос мнението на представителите на работодателите показва, че най-висока е подготовеността на кадрите, излизаци от езиковите гимназии и висшите учебни заведения. Професионалните среднообразователни училища и коледжите не се радват на особена популярност. Експертите от областната и общинските административни структури добавят към групата на училищата, осигуряващи добра подготовка на учениците и средните училища с профилирани паралелки. Мнението, изказано от специалистите в сферата на човешките ресурси не се различава от вече гореизложените данни. В процентно съотношение близо 75% от анкетираните лица посочват превъзходството на образованието, получавано от езиковите гимназии и висшите учебни заведения. Останалите 25% са на мнение, че знанията, придобити в средните общообразователни училища са на сравнително добро ниво.

Що се отнася до качеството на образованието, съобразено с нуждите на трудовия пазар, сравнително малък процент от анкетираните работодатели са на мнение че държавните университети и държавните средни училища дават подходяща степен на образование, покриваща техните изисквания. Близко 67% мислят, че нивото в тези образователни структури е сравнително добро. Оставащите около 16% не са доволни от качеството на образованието, придобито в държавните училища. Впечатление прави факта, че преобладаваща част от участниците в проведената анкета имат не особено положително мнение за частните средни училища и частните университети. Според работодателите, управленския персонал и специалистите по подбор на кадри, участвали в анкетата, частните образователни структури в област Бургас не са на нивото на държавните - изразено мнение от 83,3% от анкетираните представители на тези групи.

Близко 95% от анкетираните изказват становището, че образователната система и структура в област Бургас се нуждае от промяна. По-малко от 5% се въздържат да споделят своето мнение. Често се изказва мнението, че университетите на територията на областта са с недостатъчен брой, и че е необходимо откриването на поне още две висши учебни заведения – по медицина и технически университет.

Впечатление прави факта, че значителна част от представителите на трите анкетиранни групи не вярват във възможностите на средните училища и университетите, разположени на територията на общините в Бургаска област да обучат кадри в специалности, които са необходими на района, но бройките, разкрити в тях, не са достатъчни да отговорят на нуждите на пазара на труда. Експертите в сферата на образованието, работещи в общинските структури, както и самите преподаватели в общинските училища изказват становище, че разполагат с нужния капацитет да отговорят на промените в търсенето на специалисти в различни специалности.

Несъмнено проблемът за качеството на образованието в област Бургас продължава да стои на дневен ред. Недостигът на профилирани паралелки, удовлетворяващи нуждите на бизнеса в сферата на инженерните науки, както и в сектора медицина, недостатъчният брой учители и нивото на оценките от проведените матури, което е под средното за страната, очертават негативните тенденции. Делът на хората с висше образование също е под средния за страната (14-16% за областта при 19,9% за страната). Всичко това потвърждава тезата, че промени са необходими и че проблемните области са известни.

В частта на въпросите, насочени към мнението на хората работещи в сферата на бизнеса относно подготовката на кандидатите за дадени работни позиции и тяхното представяне по време на самите интервюта показват, че кандидатите за обявените позиции се справят добре по време на интервютата. В същото време около половината от управляващия персонал, собствениците на фирми и специалистите в сферата на човешките ресурси изказват силно негативно мнение относно способността на преподавателите в структурата на средните и висшите училища да дадат насоки и да развият уменията на учащите за да бъдат максимално подготвени за процесите за набиране и подбор на кандидатите за предлаганите работни позиции.

Обръща се специално внимание на способността на националните и местни професионални сертифициращи органи да оценяват подготовката на човешкия ресурс спрямо текущите нужди и изисквания на бизнеса.

От страна на регион Лозенград се наблюдава тенденция на засилено професионално образование сред младите хора, като университетът вече не е задължителен фактор за придобиване на качествено образование, отговарящо на нуждите на пазара. Осигуряването на подходящата квалификация става чрез стажове и участие в специализирано програма за професионално обучение в различни области. Така например единствено сертифицирано лице по дадена професионална специалност има право да открие фирма или предприятие в съответната сфера. Болшинството от местния бизнес е съставен от представители на занаятите и изкуствата, като по този начин младите професионалисти сами насочват дейностите на бизнеса в необходимата посока.

Част от въпросите в анкетите са директно насочени към разкриване на естеството на промените в образованието на територията на трансграничния регион, които трябва да бъдат осъществени приоритетно. След внимателен анализ и обработка на събраната информация, могат да бъдат направени няколко основни изводи. На първо място, особено в област Бургас, е наслоено общественото мнение, че в университетите не се отделя достатъчно внимание на практиката, а обучението е с теоретична насоченост. Липсата на практики за студентите се явява важна пречка, затрудняваща ги в процеса на кандидатстване и наемане на работа, особено силно изразен аспект при намирането на ”първа работа”. Тук именно се проявява мнението на представителите на област Лозенград, че именно традиционните занаяти и изкуства са един от основните пътища за развитие на младите хора и не е задължително тяхното образование да бъде получено във висше учебно заведение.

На второ място отговорите на анкетираните лица се припокриват значително на въпроса кои сектори на икономиката в трансграничния регион ще се развиват с най-бързи темпове в периода до 2020 г. Най-често, отново особено в Бургаска област се посочва туризма, търговията и информационните технологии. С най-малка честота се срещат селското стопанство и здравеопазването, като първото е съвсем слабо застъпено, дори липсващо в област Лозенград. Усилията трябва да бъдат насочени към осигуряване на достатъчен брой високо-квалифицирани кадри с образование в сферата на туризма, търговията и високите технологии. Данните показват, че внимание трябва да бъде отделено и на образованието на висшия управленски състав за да се отговори на нарастващите изисквания на трудовия пазар в горепосочените области.

Третата част на въпросите в анкетата са структурирани по начин, който да позволява събиране на детайлна информация, която да разкрие как се осъществяват процесите на набиране и подбор на човешки ресурси, какви знания и умения се търсят от работодателите по време на провеждането на интервютата за работните позиции и как се извърша процеса на освобождаване на служителите с представяне, неотговарящо на изискванията на съответната длъжност.

Както вече беше споменато по-горе, много често се набляга на теорията, а липсва практическа насоченост на образованието, съобразена с нуждите на пазара. В някои сфери например има заинтересованост от двете страни – учениците прилагат уменията си, а работодателите ги шлифоват по свои начин. Полезно ще бъде тази практика да се доразвие, да се увеличат часовете, заложиени по практика на конкретно работно място.

Когато учениците и студентите завършат училище и им се наложи да търсят работа, преди да кандидатстват те изпитват затруднение да приложат знанията си в практика. Преподавателите настояват да има часове за практика по повече предмети. Необходимо е да има гореща връзка между училищата и работодателите, да има изнесена практика по фирми, предприятия, заводи, хотели, ресторанти и др. Важно е например бизнесмени, управители на фирми, да заявяват квоти за кадри, които са им нужни и да се ангажират за тяхното назначаване, разбира се тези, които са завършили успешно. От особена важност е посочено от самите представители на бизнеса отпускането на стипендии от самите фирми, които по този начин ще имат възможността да осигурят най-добре подготвени и подходящ човешки ресурс за нуждите на бизнеса си. От друга страна пък това ще доведе до значително повишаване капацитета на младия човешки ресурс, повишаване на конкурентоспособността и силна мотивация сред младите хора да придобиват образование и да се реализират успешно на трудовия пазар. Така частните компании ще имат възможността пряко да се запознаят с потенциала на учениците и студентите и да насочват определени избрани кадри в посоката, от която фирмите и бизнеса имат нужда, което е от полза и за двете страни. От друга страна, ученици и студенти биха могли да бъдат ангажирани за участие в различни проекти от граждански организации, което е свързано с развиване и доразвиване на уменията за работа в мултинационална среда и бъдещото успешно професионално развитие.

От двете страни на трансграничния регион е единодушно изразено мнението, че е крайно наложително въвеждането на нови специалности, които да отговорят на нуждите на пазара, като техници в газовата сфера, аниматори, програмисти, както и специалности, свързани със селското стопанство, спортен мениджмънт, медицина и др.

Професионалното образование също се нуждае от спешно внимание. В областта на инженерно-техническите умения, които не изискват непременно висше техническо образование се получават големи разминавания между търсенето от страна на работодателите и предлагането на труд. Необходимо е обновяване на учебните програми, въвеждане на модулно обучение, обучение на преподавателите, инвестиции в ново, модерно оборудване, съобразено с европейските стандарти и изисквания.

Чуждоезиковото обучение, което е важен и интегрален компонент от успешното развитие на бизнеса, също има своите проблеми и недостатъци. Често явление е добре подготвени ученици да изпитват затруднение да комуникират на чуждия език, по който са се подготвяли в учебното заведение. Тук са необходими действия, които са описани в раздела с препоръките към учебните заведения и университетите.

ЧАСТ II — SWOT-АНАЛИЗ

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
Трансграничния регион разполага с добра ресурсна осигуреност на средното професионално и висшето образование	Липса на дългосрочно планиране по приоритетни оси
Богато предлагане на образование на млади хора	Тенденция на застаряване на населението
Богато културно и историческо наследство	Липса на обоснована стратегия за развиването на потенциала
Богати ресурси за развиване на успешен бизнес	Регионът като цяло се характеризира с ниска инвестиционна активност
Наличие на висши учебни заведения – държавен университет в Лозенград, Бургаски Свободен университет и Държавен университет „Проф. Асен Златаров“ в Бургас	Значителен процент на младежка безработица (предимно сезонна заетост от българска страна, малки и средни предприемачи от турска)
Богат туристически потенциал	Недостатъчно подготвени кадри
Наличие на природни паркове и природни обекти, представляващи интерес за туристите	Отдалечен достъп до стратегически европейски транспортни коридори
Наличие на високо-квалифицирана работна ръка в някои от по-развитите общини.	Липса на значими за населението проекти за регионално развитие
Богат набор от специалности, взаимно допълващи се от двете страни на трансграничния регион	Дефицит (дори липса) на определени специалности от страна на област Лозенград (медицина, селско стопанство)

ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
Общата граница между България и Турция е сериозна предпоставка за развитието на образованието на региона спрямо нуждите на Европейския пазар	Липса на мотивация сред младите хора, евроскептицизъм
Възможност за разкриване на нови специалности в съществуващите учебни заведения	Наличие на висок процент нискоквалифициран преподавателски ресурс
Потенциал за развитие на професионалните умения сред младите учаци	Тенденция на отлив на млади хора от региона поради липса на перспектива
Възможност за организиране на младежки обмени по програми на ЕС като Еразъм+	Недостатъчно подготвени кадри
Потенциал за развитие на селското стопанство и разкриване на аграрни специалности	Липса на финансов капацитет
Организиране на съвместни програми с университети от страни от ЕС за езикови екскурзии с цел практикуване на изучавания чужд език	Недостатъчно познаване на образователните системи на страните от ЕС
Осъществяване на нови модерни форми на образование като например дистанционно обучение	Недостатъчно подготвен преподавателски персонал и непознаване на материята

**ЧАСТ III — СТРАТЕГИЯ ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА
ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ СПОРЕД НУЖДИТЕ В ИЗСЛЕДВАНИЯ
ТРАНСГРАНИЧЕН РЕГИОН**

*Баланс между нуждите на бизнеса и предлаганото образование в
трансграничния регион*

Както вече беше посочено по-горе, много често предлаганото образование не отговаря на нуждите на бизнеса в трансграничния регион, което се отразява негативно на стандарта на живот като цяло и допълнително демотивира младите хора да получават и да се стремят към качествено образование. От друга страна, в област Лозенград професионалното образование залага повече на развитието на местните занаяти и изкуства, което предполага определена изолация на бизнеса и липсата на развитие на големи предприятия. Занаятите се упражняват от млади хора, които практикуват семеен бизнес, основан предимно на сезонност и разчитане на туристическия ресурс.

Основните насоки, в които ще се развива бизнеса в трансграничния регион в периода до 2020 г. са туризма, информационните технологии, търговията, но не на последно място земеделието (биоземеделието), животновъдството и опазването на околната среда. За целта е необходимо висшите и средните училища, които предлагат професионално образование, да насочат вниманието си върху създаването на нови или увеличаване на бройките за прием по специалности, които развиват кадри в посочените бизнес сектори. За област Бургас дисбалансът би могъл да се реши чрез учредяването на нов технически университет или създаването на филиал на Технически университет – София или Технически университет – Варна, което ще доведе до възможност за предоставяне на качествено образование по технически специалности, от което ще могат да се възползват както местни младежи, така и такива от турския граничен район. Дългогодишните контакти и обмени на двата технически университета с водещи

висши учебни заведения от развити страни-членки на ЕС (Германия, Холандия и др.) са допълнителна предпоставка за успешно бъдещо развитие на образованието в трансграничния регион и получаването на адекватно обучение от страна на младите хора от турска страна в български учебни заведения.

Държавният университет в Лозенград би могъл да предложи качествено образование по специалностите, които към момента липсват в Бургаска област (балканистика, тюркология, учене през целия живот и др.). За това е необходимо да се привлекат езикови специалисти, които да могат да преподават на чуждестранните студенти краткосрочни и средносрочни специализирани курсове по търсените дисциплини.

Средните професионални училища от Бургаска област трябва да проучат възможността за съвместни инициативи с камарите за занаяти и изкуства от област Лозенград, които да дадат възможност на български ученици да усвояват занаяти и изкуства, които са с дългогодишни традиции в съседния турски граничен район: стъклопис, ювелирни занаяти и др., към които има ясно изразен интерес от страна на чуждестранните туристи, посещаващи региона.

От своя страна образователните институции от област Лозенград трябва да търсят съвместни инициативи с българските училища, които да дават възможност на турски ученици да изучават чужди езици в България по време на ваканциите или по време на специализиран училищен обмен. По този начин турските ученици ще имат възможност да се възползват от висококвалифицираните български преподаватели по английски, немски, руски, френски и испански език, като в същото време имат възможност да наблюдават развитието на туризма както и да се запознават със системите на образование, право, търговия, научни изследвания и тяхното приложение в Европейския съюз.

Европа се опитва да се възстанови от тежка икономическа и финансова криза, която засегна както страните-членки на ЕС, така и кандидатите за членство. Безработицата е висока, особено сред младите хора, в резултат на дисбаланса между нуждите на бизнеса и професионалната подготовка на младите хора. Кризата изостри нуждата от реформи в различните сектори, и както е видно особено много и в образователния сектор. В унисон с нуждите на Европа, трансграничния регион трябва да създава човешки ресурси, които са по-интелигентни, по-устойчиви и по-адаптивни. За да се постигне това, има нужда от гъвкави системи за качествено образование и обучение, които бързо да се адаптират към настоящите и бъдещите нужди на икономиката и бизнеса.

Понастоящем твърде голям брой хора на възраст между 18 и 24 години продължават да напускат системата на образование и обучение, без да са получили квалификация. Това води до увеличаване на дисбаланса между търсенят от бизнеса образователен ценз на наетите и наличния такъв в трансграничния регион. Ето защо има спешна необходимост от мерки за предотвратяване на преждевременното напускане на училище или за справяне с този проблем. Прогнозите на Cedefop за необходимите умения за следващото десетилетие сочат, че в следствие на технологичните промени ще нарасне търсенето на хора с висока и средна квалификация за сметка на нискоквалифицирания персонал. Дори за работните места, за които преди са наемани предимно хора с ниска квалификация, вече все повече се търси средно и високо ниво на квалификация. Това означава, че за в бъдеще за хората с нисък (или без) образователен ценз ще е все по-трудно да си намират работа. Налице са също така все повече доказателства за нарастваща поляризация при заплащането — все по-високи заплати за висококвалифицираните работници и все по-ниско заплащане на труда на неквалифицираните работници.

През 2020 г. днешните студенти и ученици от трансграничния регион ще са все още в началото на своята кариера, като ще им предстоят поне 30 години професионално развитие, някои от тях ще упражняват професии, които днес все още не съществуват, а други — вероятно професии, които ще изчезнат.

Капацитета на професионалното образование и обучение в региона трябва да отговаря на променящите се изисквания на пазара на труда. За да може при предлагането на професионално образование и обучение да бъдат отчетени променящите се нужди на пазара в дългосрочен план, се изисква средните професионални училища и висшите училища да работят в по-тясна връзка с бизнеса и да познават по-добре нововъзникващите отрасли и съответните необходими умения и на перспективите пред съществуващите професии. Заедно със съответните заинтересовани страни трябва редовно да се преразглеждат стандартите за предоставяне на образование/обучение, които определят какви знания и умения трябва да се очакват от притежателя на дадена диплома или сертификат. Това означава тясно сътрудничество между играещите активна роля при прогнозирането на нужните умения заинтересовани страни, сред които представители на бизнес съсловията, социални партньори, съответни организации на гражданското общество, както и организации, предоставящи образование и обучение. Съдържанието, инфраструктурата и методите на професионалното образование и обучение трябва редовно да се адаптират, за да бъдат в крак с прехода към нови производствени технологии и организация на работа.

Преминаването към екологична икономика е значима тенденция, която оказва въздействие върху необходимите умения в множество различни професии и отрасли. Редица необходими умения вече се използват при вече съществуващи професии. По-конкретно, пазарът на труда търси баланс между развиването на общи екологични умения (напр. намаляване на отпадъците, подобряване на енергийната ефективност) и специфични умения. Така както уменията в областта на информационните технологии и комуникациите днес са от възлово значение за всички, за в бъдеще екологичните умения ще са от значение почти за всички професии.

Бъдещият пазар на труда в трансграничния регион, също както европейския, ще трябва да се справя едновременно със застаряващото население и оредяващите редици на младите хора. В резултат на това все повече ще се налага хората в зряла възраст, и по-специално по-възрастните работници, да актуализират и разширяват уменията и компетентностите си посредством продължаващо професионалното образование и обучение. Тази по-голяма необходимост от учене през целия живот означава, че трябва да съществуват по-гъвкави начини за неговото предоставяне, обучения според потребностите и утвърдени системи за валидиране на неформални и самостоятелни форми на обучение. Потенциалът на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) може да бъде използван за насърчаване на образованието и обучението от разстояние.

Мотивацията на младите хора да останат в системата на образованието и да получат адекватни знания и умения е от ключово значение за бъдещото развитие на региона. Това трябва да се осъществи чрез ясни и обосновани инициативи от страна на образователните институции от двете страни, които да разяснят на младежите ползите от образованието и негативите от неговата липса в обозримо бъдеще. Трябва да се изтъкват не само целите и препоръките на ЕС, но и дългогодишните традиции на самите държави, базирани на техните исторически корени.

Планиране на интегрирано трансгранично сътрудничество в областта на образованието

Всички заинтересовани страни в трансграничния регион са на мнение, че реформите в образователните системи трябва да имат за цел оптимизиране на учебното съдържание, модернизиране на образователния процес, разработване на методи на преподаване, ориентирани към възприемане от страна на учениците и подобряване на баланса между теоретична подготовка и практически задачи. Включването на нови специалности, методи на обучение и изграждане на образователна инфраструктура, които биха дали възможност за интегрирано развитие на средното и висшето образование в трансграничния регион също трябва да залегнат сред основните стратегически цели на образователните институции от двете страни на границата. Това са насоките , в която би трябвало да се движи реформата в образованието и в частност в трансграничния регион:

- либерализация на пазара на образователните услуги: по-голяма свобода на средните професионални училища за откриване на нови паралелки съобразно интереса на местните, но и на чуждестранните ученици;
- диверсификация и повече свобода при изработването на учебни програми и избор на направления от страна на учениците;
- възможности за дистанционно обучение, електронно обучение, краткосрочни курсове, обмен на опит от страна на учениците и учителите, като за първите времето прекарано в учебен обмен да се признава за кредит в страната домакин;
- създаване на по-добри условия за обучение и работа на преподавателите: допускане на бизнеса да инвестира в инфраструктура и спонсориране на специалности, които биха предоставили квалифицирани кадри за заинтересованите фирми;

- засилена комуникация между образователните институции от двете страни на границата: създаване на портали за обмен на информация за предлаганите специалности и степени на образование, информационни семинари, които да бъдат рекламирани в съседните страни, планирани двустранни срещи между българските и турските експерти, работещи в общинските и областни администрации;
- взаимното допълване на съществуващите специалности от двете страни на трансграничния регион.

Бургаска област разполага с добре развита образователна структура, която предлага разнообразни форми на обучение по различни специалности. Много от предлаганите специалности в област Бургас липсват в партньорската област Лозенград (индустриално инженерство, мехатроника, машиностроене, фармация и др.), което е предпоставка за бъдещо сътрудничество в сферата на обучението и образованието в тези и други ключови сектори. Професионалните средни училища също са добре застъпени и в двете области, като има възможност за взаимно допълване на специалности от двете страни. Добра практика за региона би била разкриването на специализирани паралелки по местни занаяти и изкуства, които да предлагат обучение на ученици от българска страна, като област Бургас може да осигури качествено професионално обучение на ученици от турска страна в сферата на изучаването на чужди езици, хотелиерство и туризъм.

Поради наличието в региона на планински масиви с висока екологична стойност, от особена полза и за двете страни ще бъде разкриването на специализирано учебно заведение по планинско земеделие и животновъдство, което ще даде допълнителна добавена стойност в бъдещото развитие на двете трансгранични области. Специалистите, които такива учебни заведения могат да осигурят на трудовия пазар, ще са от огромна полза за двете области предвид нарастващото търсене от страна на европейските пазари на екологично чиста селскостопанска продукция.

Първоначалното и продължаващото професионално обучение и образование в трансграничния регион трябва да си поставят обща двойна цел — да допринесат за пригодността за заетост и за икономическия растеж на региона, и да се изправят пред широк спектър обществени предизвикателства, по-специално да насърчават социалното сближаване. Те следва да предлагат както на младите хора, така и на хората в зряла възраст, атрактивни и стимулиращи възможности за професионално развитие и да са еднакво привлекателни както за жените, така и за мъжете, за хората с висок потенциал и за тези, които по някаква причина са изложени на риск от изключване от пазара на труда.

Предвид ролята на професионалното обучение и образование в съвременните общества и икономики, от решаващо значение е да се осигури устойчивост и отлични постижения на образованието и обучението. В обществото на знанието професионалните и академичните умения и компетентности са еднакво важни.

Разнообразието на системите за професионално обучение и образование в трансграничния регион е предимство при взаимното обучение. Необходими са прозрачност и общ подход към осигуряването на качество, за да се изгради взаимно доверие, което ще улесни мобилността и признаването на уменията и компетентностите между тези системи. През следващото десетилетие осигуряването на качество трябва да е от първостепенно значение при сътрудничеството в областта на професионалното обучение и образование.

Не само пазарите на труда, но и обществата от двете страни като цяло търпят динамични промени. Те трябва да получат възможности да се адаптират към новостите и да се справят с промените. Това означава позволяване да придобият знания, умения и компетентности, които не са изцяло свързани с професията им. Тези по-широки компетентности (ключови компетентности) са важни за успеха в живота и тяхното придобиване следва да бъде възможно както чрез професионалното обучение и образование, така и чрез всякакви други форми на образование. Професионалното обучение и образование трябва също да дава възможност на учещите се да доразвият, допълнят и надградят своите ключови компетентности, без да се пренебрегват професионалните умения. По-конкретно, уменията и компетентностите в областта на ИКТ, развиване на земеделските специалности, търговията, международните отношения и владенето на чужди езици ще бъдат все по-решаващи за намиране и оставане на работа, както и за справяне с ежедневието. Дистанционното обучение ще навлиза все по-силно в сферата на професионалното образование и обучение и тук Бургаска област може да играе водеща роля в осъществяването на успешното трансгранично сътрудничество с област Лозенград.

Ученето в процеса на работа е начин хората да развият потенциала си. Фактът, че обучението се извършва в работната среда значително допринася за изграждането на професионална идентичност и повишава самочувствието на хората, които иначе може да се възприемат като неуспели. Предлагането на разнообразни форми на обучение на работното място ще позволи на работещите в трансграничния регион да развият потенциала си, като в същото време запазят доходите си. Добре функциониращото професионално обучение и образование, което позволява обучение на работното място и извън него — почасово или целодневно — може да има важен принос за социалното сближаване от двете страни на границата, но също така и между България, Турция и Европейския съюз като цяло.

Препоръки към университетите, институциите, предлагащи професионално образование и местните и регионалните власти

Разработването на професионално образование и обучение е отговорност, поделена между националните правителства, местните и регионалните власти, социалните партньори, предоставящите тази форма на обучение, преподавателите, обучителите и учещите се: всички те имат взаимен интерес от по-тясно сътрудничество.

Нарастващата важност през последните години на ученето в зряла възраст също изисква допълнителни ресурси. Икономическият спад, причинен от световната икономическа и финансова криза по никакъв начин не бива да води до свиване на инвестициите в професионално образование и обучение. Поради бюджетните ограничения са необходими новаторски решения, за да се осигури устойчиво финансиране на професионалното образование и обучение и да се гарантира, че средствата се разпределят ефикасно и справедливо. Такива решения могат да включват:

- съкратени форми на обучение, които да дават възможност за придобиване на части от професии;
- езикови курсове съчетани с отдих на планина или море;
- създаване на бази с данни на работодатели, които наемат служители или работници от определени училища, специалности, университети;
- признаване на образователни кредити от двете страни на границата;
- специални паралелки за чужденци.

До 2020 г. системите за професионално образование и обучение в трансграничния регион следва да станат по-привлекателни, приложими, насочени в по-голяма степен към професионалното развитие, по-иновативни, достъпни и гъвкави, отколкото са в момента, и да допринасят за отлични постижения и равнопоставеност в ученето през целия живот, като осигуряват привлекателно и приобщаващо обучение с висококвалифицирани учители и обучители, новаторски методи на учене, висококачествена инфраструктура и материална база, висока приложимост на пазара на труда и възможности за по-нататъшно образование и обучение. Освен това, тези системи трябва да осигурят висококачествено първоначално професионално образование и обучение, което да бъде привлекателен избор, със същата стойност като общото образование, за учещите се, родителите и обществото като цяло.

Първоначалното професионално образование и обучение следва да осигури на учещите се придобиването както на ключови компетентности, така и на специфични професионални умения. Системите за професионално образование и обучение следва да бъдат гъвкави, следвайки подход, съсредоточен върху постигнатите резултати от ученето, които да съдействат за ефективни и адаптивни програми за учене, да позволяват преминаване между различните подсистеми за образование и обучение (училищно образование, професионално образование и обучение, висше образование, образование за възрастни) и да осигуряват валидност на самостоятелното и неформалното учене, в т.ч. на компетентностите, придобити чрез трудов стаж.

Професионалното образование и обучение следва да има висока приложимост на пазара на труда и по отношение на индивидуалното професионално развитие. За да се повиши привлекателността му, двете държави следва да преследват следните цели и действия в областта на превръщането на първоначалното професионално образование и обучение в привлекателна възможност за учене:

- повишаване на качеството на първоначалното професионално образование и обучение, като се подобрят качеството и компетентностите на преподавателите, обучителите и училищните ръководители, като се въведат гъвкави начини за преминаване между всичките нива на образование и се повиши обществената осведоменост относно предлаганите от професионалното образование и обучение възможности;
- насърчаване на практическата дейност и осигуряване на висококачествена информация и ориентиране, чрез които малките ученици, преминаващи задължително образование, и техните родители да могат да се запознаят с различни специалности и възможности за професионално развитие;
- осигуряване на включването на ключовите компетентности в учебните планове на първоначалното професионално образование и обучение и разработване на подходящи средства за оценяване;
- организиране на преподавателска и учебна дейност, която способства за развиването на умения за управление на професионалното развитие в първоначалното професионално образование и обучение;
- предоставяне на учещите се в рамките на първоначалното професионално образование и обучение на достъп до подходящо съвременно оборудване, материали за обучение и инфраструктура. Предоставящите тази форма на обучение следва да разгледат възможността за поделение на разходите и оборудването помежду си и в сътрудничество със стопанския сектор. Ученето в процеса на работа в предприятията, които разполагат с необходимата инфраструктура, следва също да се насърчава;
- наблюдение на прехода на завършилите професионално образование и обучение към пазара на труда или към по-нататъшно образование и обучение чрез използване на националните системи за наблюдение.

Учебните планове на професионалното образование и обучение следва да са ориентирани към постигането на резултати и да отговарят по-добре на потребностите на пазара на труда. Този въпрос следва да се реши посредством модели на сътрудничество с дружества или професионални браншови организации, които следва да подготвят и да осъществяват обратна връзка с институциите за професионално образование и обучение както относно пригодността за заетост, така и относно процента на заетост сред завършилите тази форма на обучение. Двете държави от трансграничния регион следва да подкрепят развитието на обучение от типа на стажуването и да подобрят осведомеността за него.

Що се отнася до висшето образование, то е в центъра на стратегията „Европа 2020“ и на амбицията на Европа да се превърне в интелигентна, устойчива и приобщаваща икономика. То играе решаваща роля за личния и обществения напредък и със своето въздействие върху иновациите и научните изследвания предоставя висококвалифицирания човешки капитал, от който се нуждаят икономиките, основани на знания, за да генерират растеж и благоденствие.

Сътрудничеството на равнище ЕС и в по-широка европейска рамка, обхващаща страни-кандидатки, част от които е и Турция, ще улесни развитието на висока степен на съпоставимост, съвместимост и обмен между висшите учебни заведения и системите на висшето образование в Европейското пространство за висше образование. Програми като „Еразъм+“, която обедини досегашните съществуващи програми в областта на образованието и обучението и инструменти за прозрачност като Европейската система за трансфер и натрупване на кредити (ECTS) и Европейската квалификационна рамка (ЕКР) ще помогнат на системите за висше образование от трансграничния регион да постигнат значителни резултати, съизмерими с тези над средните за страните от Европейския съюз, но също така и в глобален мащаб — насърчаването на световното измерение е разпространяващ се феномен с глобално значение.

Трансграничният регион е привлекателна дестинация за мобилните учащи, като броят на чуждестранните студенти се очаква да нарасне значително до края на десетилетието. За целта, висшите учебни заведения от двете страни на границата трябва да станат по-привлекателни, да насърчават активно международната мобилност на студентите и персонала, да предоставят новаторски учебни програми от световна класа и отлични възможности за преподаване и научноизследователска дейност и да установят сътрудничества и стратегически партньорства с други висши учебни заведения, правителствени институции, частния сектор и гражданското общество в ЕС и извън него. Освен това те трябва да дадат по-значим принос към икономическия растеж чрез насърчаване на иновациите и гарантиране, че висшето образование отговаря на нуждите на пазара на труда.

Електронното образование, и по-специално възникването на масови отворени онлайн курсове също ще доведе до нови стимули за стратегически партньорства между образователните институции в двете области и до нови възможности за достигане до потенциални студенти, които може да не са в състояние да пътуват или да си вземат отпуск от работа, но които имат желание да се възползват от предложения за получаване на висше образование извън своята държава. Висшите учебни заведения от двете страни на трансграничния регион трябва да подкрепят тези усилия, като създадат благоприятни условия за придаване на световно измерение на национално и регионално равнище и като премахнат оставащите правни и административни пречки пред мобилността.

Също така от особено значение за развитието на образователното сътрудничество между двете области на трансграничния регион е подобряване на координацията и фокусиране в областта на научните изследвания и иновациите, като това ще донесе нови възможности за висшите учебни заведения да насърчават стратегическите партньорства, свързани с научноизследователска и иновационна дейност.

Препоръки в областта на мобилността на ученици и студенти в региона

Международната студентска мобилност за придобиване на университетска степен е най-разпространеното и вероятно все още най-мощното средство за придаване на световно измерение на образованието в Европейския съюз и страните-кандидатки за членство. Мобилността е процес на радикална промяна по отношение на мащаба и формата, като в някои случаи се е превърнала в изключително важен източник на приходи за висшите учебни заведения.

Мобилността на образователните кредити като част от националното висше образование се увеличава. С оглед на увеличаващите се мобилни потоци от студенти прозрачността и признаването на наученото в другата страна следва да бъде ключов приоритет за двете страни – България и Турция. Приложението към дипломата и използването на Европейската система за трансфер на образователни кредити са потенциално привлекателни в световен мащаб. Световното признаване на придобитите образователни кредити в трансграничния регион следва да бъде силно насърчавано с цел увеличаване на прозрачността и „преносимостта“ на резултатите от обучението в чужбина.

Мобилността не засяга само студентите: мобилността на персонала носи многобройни ползи за институцията и за самия персонал. Тя е инструмент за придобиване на нови умения, езици и методи на преподаване и насърчава международните мрежи. Висшите учебни заведения от двете страни на границата трябва да стимулират персонала да повишава своя международен опит и да предлагат на кадрите си подходящи поощрения/мотивация за това в рамките на оценките на кариерата. Включването на стимули и награди във фирмените стратегии играе основна роля за гарантиране на успешна мобилност на персонала.

Мобилността, и по-специално мобилността на образователните кредити, следва да се използва като силен стимул за подобряване на качеството на висшето образование в двете области – Бургас и Лозенград. Висшите учебни заведения от двете страни на границата следва да разработят по-добри услуги за изпращане и прием на чуждестранни студенти и изследователи, включително индивидуални консултации за развитие на кариерата, и за улесняване на интеграцията в града или областта, като осигуряват също така и необходимото езиково обучение, когато това се налага.

Висшите учебни заведения трябва да съпоставят и модернизират учебните програми с партньорски институции за подобряване на преподаването и укрепване на институционалното ръководство и управление. Международният студентски обмен в рамките на една програмна рамка ще осигури стимул за признаване на чуждестранни дипломи не само между двете области и местните власти, но и в глобален мащаб. По този начин мобилността ще окаже влияние не само върху личностното развитие и пригодност за заетост, но също така и върху институциите. В същото време интензивните местни връзки между университетите и икономиката са от решаващо значение за използването на потенциала на научноизследователската дейност и образованието на университетите за насърчаване на иновациите и растежа.

Що се касае до мобилността в рамките на професионалното образование и обучение, двете граничещи си области следва да се осигурят прозрачни квалификационни системи, които позволяват трансфера и натрупването на резултати от ученето и признаването на квалификации и компетентности и да увеличават транснационалната мобилност, както и значително подобрени възможности за транснационална мобилност на ученици и специалисти в рамките на професионалното образование и обучение.

Не на последно място следва да се отбележи изключителната важност и полезност на новата програма на ЕС „Еразъм+“, която предоставя богат набор от възможности пред всички форми на обучение и образование не само сред млади хора, но и сред специалисти от всички възрастови групи, желаещи да повишат своите квалификации чрез мобилност в трети страни. Учебните заведения от двете страни на трансграничния регион следва да развиват отношенията помежду си в рамките на свободното движение на учащи с цел по-доброто отговаряне на нуждите на бизнеса, но също така и адаптиране на съществуващите и придобиване на нови, несъществуващи досега професии за по-добра реализация на европейско и световно равнище.

Накратко, ключовите приоритети за висшите учебни заведения в трансграничния регион в областта на мобилността включват:

- фокусиране на стратегиите за придаване на световно измерение, така че да включват силен компонент на мобилност на студентите, изследователите и персонала, подкрепян от рамка за качеството, включително услуги по професионално ориентиране и съветване;
- създаване на двупосочни схеми за мобилност, в които са включени широк кръг от предмети, и, когато е уместно, са насочени към области с недостиг на специалисти; и
- подпомагане на справедливото и официалното признаване на компетенциите, придобити в чужбина, на студентите, изследователите и персонала, участващи в международна мобилност, в това число по-добро използване на инструменти за прозрачност и съпоставимост и по-голям акцент върху резултатите от обучението.

Трансфер на услуги/продукти между двете области в трансграничния регион

Трансферът на продукти и/или услуги от двете страни на границата може да получи най-ефективно изражение чрез организиране на междурегионални мероприятия, като образователни изложения, междуучилищни или междууниверситетски панаири, търговски изложения и др.

Междурегионалните мероприятия в областта на образованието и професионалното обучение в трансграничния регион ще съберат образователни институции, учебни заведения, фирми и организации от двете страни, което ще даде възможност на заинтересованите да намерят разнообразие от възможности за обучение в съседната държава. Участието на гостуващи организации от други европейски и съседни страни ще даде възможност за нови идеи в областта на образованието, увеличаване на капацитета на учебните заведения в двете области, както и по-добро задоволяване на нуждите на бизнеса в региона.

Подобни събития ще се радват на голяма посещаемост от страна на образователни институции и заинтересовани посетители, както и на голяма медийна подкрепа от страна на местните и регионалните медии. По време на подобни мероприятия ще бъдат представяни различни възможности за стажове и програми от български и турски компании и институции от област Бургас и област Лозенград. Могат да присъстват например и представители на EURES – мрежата, които ще имат възможността да представят различни условия за работа и реализация в двете участващи държави. Освен това, по време на подобни изложения всички посетители ще намерят информация за стажове и реализация в различни сектори, както и новаторски области като електроника и информационни технологии, но не последно място специалности като опазване на околната среда, енергетика и възобновяеми енергийни източници, алтернативно земеделие и др.

Освен гореописаните форми на трансфер на продукти и/или услуги, има възможност за създаване на онлайн постоянен форум на трансграничния регион, който ще предоставя актуална и изчерпателна информация относно най-новите тенденции в областта на образованието, изискванията на ЕС, предлагането и търсенето на човешки ресурси от страна на бизнеса и др. В рамките на съвместни проекти между двете области на трансграничния регион има възможност да се изгради и мрежово базиран портал по модел на EURES, на който да бъдат публикувани обяви от бизнес сектора не само за наемане на персонал в момента, но също така и за прогнозните тенденции по отношение на специалностите, с оглед по-доброто адаптиране на учебните програми на организациите и институциите, предлагащи професионално образование и обучение и на висшите учебни заведения.

Не на последно място може да се отбележи и възможността за организиране на междурегионални Дни на занаятите, където двете области от трансграничния регион, с участието на организации, предлагащи професионално обучение и образование, ще имат възможността да се запознаят с възможностите за развитие на съвместни инициативи и обмен на кадри в рамките на различни проекти, финансирани по програми на ЕС в различни сфери.

Туризмът е един от основните компоненти, по които може да се осъществи трансфер на продукти и/или услуги в трансграничния регион. И двете страни имат добре развита туристическа база, взаимното допълване на която ще доведе до достигане на европейско измерение на този отрасъл. Наличието на множество туристически специалности в училищата и университетите в област Бургас, допълнено със специалностите, касаещи туризма, в област Лозенград, е сериозна предпоставка за ползотворен обмен на млади учаци се и взаимно развиване на капацитета на двете области в тази сфера.

Устойчивото земеделие, енергетиката и опазването на околната среда също са от особена важност при трансфера на продукти и/или услуги между двете области от трансграничния регион. Тук област Бургас може да играе водеща роля посредством наличието на редица специалности, които липсват в област Лозенград. Трансферът на добри практики и научни изследвания между образователни институции от двете области ще допринесе за развитието на човешкия ресурс и повишаване капацитета на образованието от двете страни на границата като цяло.

Що се касае до средното професионално образование, двете държави от трансграничния регион могат да развият успешно сътрудничество на базата на добри практики и натрупан опит в различни сфери и сектори. Област Лозенград има необходимия капацитет и потенциал да предложи средно професионално образование в сферата на занаятите и изкуствата за български ученици, което би имало значителна добавена стойност от гледна точка на развитието на туризма в Бургаска област и сезонната заетост на човешкия ресурс. Богатите традиции на Бургаска област в областта на езиковото образование, хотелиерството, туризма и др., както и доброто дългогодишно сътрудничество с учебни заведения от страни-членки на ЕС, могат да бъдат сериозна предпоставка за обучението на млади хора от турска страна, което ще допринесе за тяхното развитие особено в контекста на бъдещото присъединяване на Турция към ЕС.

Не на последно място може да се отбележи и важноста от разкриване на специализирани паралелки по места според изискванията на бизнеса и индустрията (туризъм и хотелиерство, информационни технологии, опазване на околната среда, устойчиво развитие, селскостопански науки и др.).

Подценяваното доскоро средно професионално образование придобива все по-значителни измерения в Европа, но също и в глобален мащаб, поради нуждата на тесни специалисти, които не биха могли или нямат интерес да придобият висше образование или имат намерение да се развият в области, където то не е необходимо. Тук именно е една от допирните точки в образователните системи на двете погранични области и на трансграничния регион като цяло, където

сътрудничеството може и би трябвало да се развива в национален, трансграничен и европейски контекст.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въпреки постиженията през последните две десетилетия, висшето образование в двете области на трансграничния регион се изправя пред сериозните предизвикателства по отношение на качеството, отчетността, финансирането и ефективността на резултатите в контекста на европейските изисквания и директиви.

Интегрирането на международното измерение в учебните програми подчертава колко важни са чуждите езици. От една страна, отличното владение на английски език е де факто част от всяка стратегия за придаване на международно измерение, насочена към учащите се, преподавателите и учебните заведения, и някои държави членки са въвели или в момента въвеждат специални курсове на английски език (особено в магистърските програми) като част от стратегията си за привличане на таланти. От друга страна, многоезичието е значително преимущество за Европа: то се цени високо от чуждестранните студенти и следва да бъде насърчавано в преподаването и научноизследователската дейност в цялата програма на висшето образование. Владението на допълнителни европейски езици увеличава възможностите за професионална кариера и предопределя отчасти дали висококвалифицираните висшестипни и научни работници ще изберат да останат в родните си страни след дипломирането си, както посочват студенти по програмата за съвместна образователна степен „Еразъм+“, които идват от държави извън ЕС и избират да участват в мобилност в поне две европейски държави.

Електронното обучение и все по-активното използване на информационните и комуникационните технологии могат да увеличат достъпа до висшите учебни заведения и да дадат възможност за включването в учебната програма на знания, материали и методи на преподаване от целия свят, като по този начин ще се създадат нови форми на партньорства, полезни взаимодействия и обмени между отделните дисциплини и факултети, които иначе би било трудно да бъдат установени. По-голямата отвореност и достъп благодарение на технологиите ще подобрят конкуренцията, ще повишат прозрачността и ще дадат възможност на висшите учебни заведения да адаптират своите методи на преподаване и материали към нуждите на студенти, които ще работят на един глобализиран пазар на труда.

Висшите учебни заведения от областите Бургас и Лозенград следва да намерят своето място в зависимост от силните си страни в сферата на образованието, научните изследвания или иновациите и да изградят устойчиви партньорства, за да укрепят и допълнят индивидуалния си профил чрез съвместни проекти и научноизследователски дейности, онлайн курсове, които съчетават традиционни и нови канали за предоставяне и разпространение на образователни услуги, включително управление на съвместни университетски комплекси или университетски филиали. Създадените научноизследователски мрежи следва да се използват като трамплин за предприемането на нови съвместни дейности в сферата на преподаването, а въз основа на установените образователни партньорства следва да се стимулират нови проекти за научни изследвания.

Данните показват, че съвместните и двойните образователни степени са мощен инструмент за насърчаване на осигуряването на качество и взаимното признаване на квалификациите, за привличане на таланти и задълбочаване на партньорствата и за увеличаване на международния опит, межкултурните компетенции и пригодността за заетост на дипломираните висшисти. Съществуват две конкретни пречки, които затрудняват създаването на съвместни програми между висшите учебни заведения както от академична, така и от административна гледна точка, и които е необходимо да бъдат отстранени: пречки, произтичащи от правилата на съответните учебни заведения (процедури по акредитиране, системи на оценяване, правила относно изпитите и дипломните работи, процедури за записване, политика относно таксите за обучение), и пречки, свързани с националното законодателство (особено във връзка с даването на съвместни образователни степени).

Установяването на трансгранични стратегически партньорства с балансираното участие на предприятията и висшето образование е от основно значение за преодоляване на световните предизвикателства с помощта на иновациите, осъществявани в международен мащаб. Партньорствата, целящи насърчаване на предприемачеството и иновациите чрез въвеждането на новаторски подходи от страна на учащите се и чрез придобиването на новаторски предприемачески умения и нагласи у тях, ще бъдат от полза както за конкурентоспособността на двете съседни страни, така и за ЕС като цяло.

Всеобхватните междурегионални стратегии за придаване на световно измерение ще имат успех само ако са резултат от съвместни усилия. При формулирането на тези предложения следва заинтересованите страни да се консултират с широк кръг от участници в процеса, включително ключови организации представители на висши учебни заведения, работодатели, студентски мрежи и мрежи на бившите възпитаници, експерти в тази област, и представители на министерствата на образованието от двете държави.

Развитието и по-нататъшното осъществяване на насоките и действията в областта на политиката в сферата на образованието ще бъдат осигурени посредством инструментите за изпълнение на програмите „Еразъм+“ и „Хоризонт 2020“, съвместното докладване относно стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението, разпоредбите, свързани с управлението, в стратегията „Европа 2020“, годишния обзор на ЕС на образованието и обучението, процеса от Болоня и политическия диалог с ключови международни заинтересовани страни.

Увеличаването и адаптирането на равнищата на образование и обучение е съществен проблем. Двете страни трябва да доразвият реформите си в областта на професионалното образование и обучение в съответствие с икономическите нужди и бъдещите перспективи на пазара на работна ръка.

От особено значение е да се обърне внимание на неравнопоставеността в достъпа до обучение за безработните. Следва да се засили сътрудничество между предприятията и училищата.

Необходимо е да бъдат положени усилия и за подобряване на възможностите за образование на малцинствените групи и да бъдат преразгледани евентуалните препятствия с оглед осигуряването на равен достъп до образование.

Настоящата стратегия е изготвена по проект „Трансгранично обучение и образователни стратегии с фокус върху използването на ИКТ“, абривиатура на проекта: LEARN, №: 2007СВ16ІР0008-2011-2-003, осъществяван с финансовата подкрепа на Програмата за трансгранично сътрудничество по Инструмента за предприсъединителна помощ (ІПП) България – Турция на Европейския съюз. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация „Кладара“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че отразява официалното становище на Европейския съюз и Договарящия орган.